

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

9
2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 464 sahifa, 30-sentyabr, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoshlar, fan, ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat va sport masalalari bo'yicha maslahatchisi o'rinbosari

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori

Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dots., O'zR Tabiat resurslari vaziri o'rinbosari

Djumaniyazov Maqsud Allanazarovich, Qoraqalpog'iston Respublikasi Tabiat resurslari qo'mitasi raisi

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i

Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor

Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori

Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori

Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasini professori

Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Aliyev Bekdavlal Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU Ilmiy tadqiqotlar va

innovatsiyalar departamenti rahbari

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU huzuridagi Pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq Markazi xorijiy hamkorlik bo'yicha mutaxassis

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zR Tabiat resurslari vazirligi,
O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot"
jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Ichki turizmni rivojlanlantirishda davlatning o'rne.....	7
Dehqonov Burxon Rustamovich , tayanch doktorant	
Qishloq xo'jaligida sug'orish tizimlari boshqaruvini rivojlantirish yo'llari	11
Mirjamilova Hulkar Nurali qizi , assistent	
Yangi O'zbekiston sharoitida o'simliklar karantini tizimi faoliyatini takomillashtirish va iqtisodiy samaradorligini oshirish	15
Alimov Murodkosim Achilovich , mustaqil izlanuvchi	
"Yashil iqtisodiyot" da energetika sohasini investitsion holatining statistik tahlili	20
Umarov Faxriddin Umar o'g'li , katta o'qituvchi	
Yoqilg'i-energetika korxonalari moliyaviy barqarorligini ta'minlashda investitsion faoliyatning ahamiyati	26
Ergashev Muhibbek Aslam o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
Tog'li hududlarda turizm biznesining rivojlanishi	31
Abdublik Alimov Komil o'g'li , tayanch doktorant	
Ta'lim turizmining nazariy asoslari va O'zbekistondagi tendensiyalari.....	38
Maxmudova Nodira O'ktamovna , tayanch doktorant	
Turizmga innovatsion texnologiyalarni joriy qilish shart sharoitlari	43
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li , tayanch doktorant	
Mintaqaviy investitsion loyihalarning jozibadorligi tahlillari masalalari	46
Davlyatshayev Akmal Ashurmamatovich , dotsent, i. f. n.	
Yashil iqtisodiyotning tijorat banklaridagi ahamiyati va ularning raqamlashuvi	51
Maxmudova Muxlisa Qodirjon qizi , dotsent, PhD	
Turizmni rivojlantirishda "Tourism 4.0" konsepsiyasini joriy etish masalalari	57
Yuldasheva Dilnoza Ulug'bekovna , mustaqil tadqiqotchi	
Davlat tomonidan qishloq xo'jaligini moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish	62
Ollokulova Feruza Mansurovna , PhD; Jabborov Jahongir Abduvohid o'g'li , magistrant	
Перспективные направления "Зелёной химии" для Республики Узбекистан.....	66
Султанходжаев Бахтиёр Забихуллович	
O'zbekistonda transport va logistika sohasini rivojlantirish strategiyasi	73
Usmonov Botir , magistr	
Hududlarda investitsion faollikni oshirishga qaratilgan mexanizmni takomillashtirish	78
Sunatullayeva Shaxnoza Xurshid qizi , tayanch doktorant	
Qurilish tarmoqlarida boshqaruv faoliyatining iqtisodiy ko'rsatkichlari tahlili.....	82
Mirsodiqov Abdulla Tursunaliyevich , PhD	
Connection between interest rate on loans, cash flow and turnover of funds	87
Sharbat Abdullaeva , Professor; Sardor Abdullaev , the applicant	
Econometric Analysis of the Impact of IPO on the Market Capitalization of Companies	92
Shakhzod Saydullaev , PhD.	
Davlat xaridlarini takomillashtirishda byudjet mablag'laridan samarali foydalanishning mohiyati va zarurligi	101
Raximjonov Kamronbek Ilxomjon o'g'li , mustaqil tadqiqotchi	
O'zbekistonda to'lov tizimining raqamli transformatsiyasining o'ziga xos xususiyatlari.....	105
Otamurodov Shavkat Nusratillayevich , i. f. d. (DSc); Eshqulova Nasiba Normo'minovna , o'qituvchi	
Tijorat banki xizmatlarida ta'lim kreditining o'rne va uni takomillashtirish masalalari.....	110
Eldor Uskanov , mustaqil tadqiqotchi	
Korxonaning strategik boshqaruvini takomillashtirish	114
Maxmudov Nosir Maxmudovich , professor; Elmurodov Faxriddin Farxodovich , magistratura tinglovchisi	

Respublikada kichik biznesni moliya-kredit mexanizmlari orqali qo'llab-quvvatlash masalalari.....	120
Ergashev Otamurod Toshtemirovich, PhD	
Mulk iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda muammo va yechimlar.....	125
Ermatov Musojalil Komilovich, kafedra dotsenti v. b.; Abdunazarov Oybek Abdumutalibovich, katta o'qituvchi	
Using intelligent and decision support systems for developing University Curriculum: semi-automated need analysis approach.....	132
Abduraxmanov Zafar Batirovich; Ikromov Sayidolim Ismoilovich	
Challenges of Developing a Competitive Environment in the Context of Economic Liberalization.....	138
Akobirova Nodira Najmiddin qizi, asisstant	
Topical Issues of the Development of Recreational-Tourist and Military-Recreational Activities.....	141
Alimova Guzal Alisherovna, PhD in economics, docent	
Kreditlash jarayonlarida xulq-atvor iqtisodiyoti omilini joriy etish istiqbollari.....	146
Jo'rayeva Sevara Zakirovna, mustaqil izlanuvchi (PhD)	
Portfelli xorijiy investitsiyalarning milliy iqtisodiyotni rivojlantirishdagi roli	152
Kamilova Iroda Xusniddinovna, PhD	
Exploring the Ethical Dimensions of Artificial Intelligence in Advancing Human Rights and Sustainability	156
Matkarimova Gulchekhra Abdusamatovna, Professor	
Tijorat banklarida muammoli kreditlar bilan ishlashning nazariy asoslari.....	163
Maxmudov Rahimjon Xamid o'g'li, mustaqil izlanuvchi	
Barqaror iqtisodiy o'sishga yalpi talab va yalpi taklif omillarining ta'siri.....	170
Nabiyev Ulug'bek Mirodiljon o'g'li, tayanch doktorant	
The potential advantages of implementing the Total Quality Education Management (TQEM) concept	175
Otakulov Makhamadjon, PhD	
Kichik yashil biznesni yanada rivojlanitirish imkoniyatlari.....	181
Raximova Kizlarxon Ne'matjon qizi	
Jamg'armalar investitsiyalar manbasi sifatida.....	185
Sadikova Ra'no Abdullayevna, i. f. n., dots.	
Davlat moliyasining moddiy asosini oshirish orqali iqtisodiy o'sishga erishish	188
Shamsiyev Shuxrat Sayfutdin o'g'li, mustaqil izlanuvchi	
Aholi turmush darajasini oshirishda ijtimoiy himoyaning o'rni	191
Sherjonov Sherjon Alijan o'g'li, mustaqil izlanuvchi	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar to'lov qobiliyatini aniqlashning nazariy-uslubiy masalalari.....	196
Adashaliyev Baxtiyorjon Valisher o'g'li, dekan o'rinbosari	
Kichik sanoat zonalari faoliyatini samarali boshqarish tamoyillari	203
Shodmonqulov Kamoliddin Murodillayevich, dotsent; Adilbekov Allayar Anvarbekovich, magistrant	
Aholini ijtimoiy himoya qilishda pensiya va ijtimoiy nafaqalarning o'rni.....	206
Aliyev Ma'ruf Komiljon o'g'li, mustaqil izlanuvchisi	
Использование методов управления для повышения эффективности производства на предприятиях.....	212
Алиева Надирахон Абдумаликовна, PhD. доц.; Тлеумуратова Мадинабону Дилмурат кизи, ст. 3-курса	
Korxonalar moliyaviy barqarorligini ta'minlash mexanizmini takomillashtirish.....	217
Z. G. Allaberganov, kafedra dotsenti	
Davlat fiskal (byudjet-soliq) siyosatining aholi bandligiga ta'siri va uni takomillashtirish.....	222
Asatullayev Xurshid Sunatullayevich, i. f. n., professor	
O'zbekistonda iqtisodiyot tarmoqlariga raqamli iqtisodiyotni shakllantirish omillari.....	228
Axmedova Yulduz Sunatullayevna, kafedra o'qituvchisi	
Moliyaviy risklarni baholash usullari, boshqaruvdagi yondashuvlari	232
Baymuratova Gulirayxon Tursunbayevna, kafedra dotsenti	

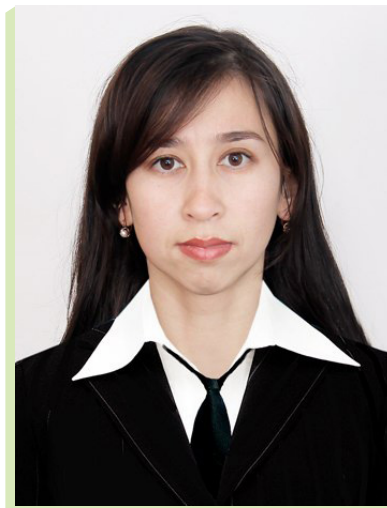
Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda biznes jarayonlarini boshqarish	236
Baxriyev Dilshod Rizvonkulovich , mustaqil izlanuvchi	
Tijorat banklarida investitsiya loyihalarini moliyalashtirishning ekonometrik modellashtrish ko'rsatkichlari	242
Berdiyev Akram O'ktamovich , mustaqil izlanuvchi	
Innovatsion muhitni shakllanishi va rivojlanishida investitsiyaning zarurligi	253
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
Meva-sabzavotchilik klasterlarida yashil moliyalashtirishning nazariy asoslari va xususiyatlari	258
Botirov Erkinjon Xayitovich , kafedra dotsenti	
O'zbekiston Respublikasida xorijiy investitsiyalarni jalb etish orqali investitsion salohiyatni oshirish	263
G'aybullayev Odil Baxtiyarovich , kafedra dotsenti v. b.	
Tadbirkorlik subyektlarining innovatsion loyihalarini moliyalashtirishni qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish	269
Jubanova Bayramgul Aymuratovna , PhD	
Soliq ma'muriyatchiligi va uni raqamlashtirishni ekspert baholash yo'llari	272
Ibragimov Boburshoh Bohodir o'g'li , i. f. d. (PhD), doktorant (DSc)	
Xalqaro standartlarga muvofiq buxgalteriya outsorserlari tomonidan moliyaviy hisobotlarni transformatsiya qilishni takomillashtirish	278
Islomov Alisher Baxtiyor o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
O'zbekistonda moliyaviy hisob va hisobotni MHXSlariga transformatsiya qilishda asosiy vositalar hisobini tashkil etish masalalari	284
Qurbonova Shaxrinnoz , tayanch doktorant	
Yerlarning degradatsiyaga uchrashi va oldini olish bo'yicha chora-tadbirlar	288
Mamanazarova Nasiba Jo'rayevna , kafedra doktoranti	
Davlat sektorida ichki auditni tashkil etish xususiyatlari	292
Mamirjon Jaloliddinov , mustaqil izlanuvchi	
Финансирование акционерных общества через рынок капитала	297
Муминов Шохжахон Суюнович , ассистент кафедры	
Необходимость развития предпринимательской и страховой деятельности риски на рынке Узбекистана	302
Муютдинов Махмуд Жалелович , независимый исследователь	
Инвестиционная привлекательность как фактор экономического развития страны	307
Назарова Гузал Баходировна	
Tijorat banklarida kreditlash jarayonlarini takomillashtirish masalalari	312
Nozima Abdullayeva , mustaqil tadqiqotchi	
Tijorat banklarining xizmatlar sohasini kreditlash amaliyotiga ta'sir etuvchi omillarning ekonometrik tahlili	316
Nurmuxammedov Abdijabbar Yunusovich , kafedra dotsenti v. b.	
Современное решение, которое положительно влияет на логистические услуги и резко снижает смертность на перекрестках	326
Тажимуратов Умид Рузматович , Бахриев Иброхим Исометдинович , кандидат медицинских наук, доцент; Жуманиёзов Эркин Худойбергенович , кандидат медицинских наук, доцент; Тажимуратов Рузмат Отажанович , кандидат медицинских наук, Тажимуратов Абдусами Умид угли , ученик 10 класса	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarida dividend siyosati va tendensiyalari tahlili	333
Temirov Abdulaziz Alimjanovich , kafedra dotsenti, i. f. n.	
Современное состояние инвестиционного потенциала Республики Узбекистан	339
Топилдиев Соҳибжон Раҳимжонович , DSc; Одилова Дилноза Барнаевна , PhD	
Portfelli xorijiy investitsiyalarni milliy iqtisodiyotni rivojlantirishdagi roli	345
Tosheva Ziroat Aliqul qizi	

Kichik biznes subyektlarida raqamli texnologiyalardan foydalanishning ilmiy-nazariy jihatlarlari	349
To'rayeva Nafisa Odilovna , mustaqil izlanuvchi	
О достижениях Узбекистана в реализации национальных целей и задач устойчивого развития.....	355
Турсун Мухитович Ахмедов , и. ф. д., проф.; Гавхар Рустамовна Хидирова , докторант, и. ф. ф. д., доц.	
Влияние корпоративного управления в зеленой экономике	359
Уринов Бобур Насиллоевич , заведующий кафедрой	
Ko'chmas mulkni soliqqa tortishning o'ziga xos xususiyatlari.....	366
Fayziyev Farrux Abdullaxojayevich , kafedra dotsenti	
Transport tizimi iqtisodiy rivojlantirish yo'nalishlari.....	374
Fayzullayev Javlonbek Sultonovich , DSc.	
Oliy ta'lim muassasalarida byudjet mablag'laridan samarali foydalanishning ayrim fundamental masalalari	382
Xayriddinov Sh. B. , mustaqil izlanuvchi	
Xalqaro raqamli valyuta bozorini rivojlantirish istiqbollari	385
Xolov Nabijon Qaxramonovich , PhD.	
Nodavlat notijorat tashkilotlarning rivojlanishi va hozirgi shart-sharoitlari	391
Xusanov Otabek Nishonovich , PhD, mustaqil izlanuvchi	
Banklarining aktivlarini daromadliligini oshirish yo'llari.....	396
Elbusinova Umida Xamidullayevna , kafedra dotsenti	
Особенности методики проведения аудита затрат на производство.....	401
Хилола Икрамова Ровшан кизи , базовый докторант	
Ta'lim islohotlarining ma'naviyatdagi o'rni	407
Bekdavlat Aliyev	
O'zbekistonda tijorat banklari emission operatsiyalarining dolzarb masalalari	412
O'ktamova Nozima Narzulla qizi , kafedra dotsenti	
Moliyaviy barqarorligi tushunchasining konseptual mohiyati, turlari va asosiy tavsiflari.....	416
Eshquvatov Aziz Baxtiyorovich , mustaqil izlanuvchi	
XX asr jadid ma'rifatparvarlari Abdurahmon Toshkandiy va Abdulla Avloniy axloqiy konsepsiyalaridagi umumiylik va xususiylik.....	420
Abrorxon Asatulloev Asatulloevich , falsafa fanlari doktori (PhD)	
Yer resurslaridan foydalanishning iqtisodiy va huquqiy asoslari.....	424
Abdurahmanova Muqaddas Toxtasinovna	
Стратегии привлечения иностранных инвестиций для содействия устойчивому экономическому росту в Республике Узбекистан с акцентом на инициативы зеленого развития	431
Нилуфар Зикируллаева Дилмуродовна , аспирант	
Bank tizimi barqarorligini oshirishda kredit risklarining ahamiyati va ularni kamaytirish yo'llari	440
Xolmamatov Farhodjon Kubayevich , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, professor	
Baholash faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari va uning huquqiy asoslari	446
Bobirjon Aktamov , mustaqil tadqiqotchi	
Suv resurslaridan foydalanishni iqtisodiy boshqarish samaradorligini kompleks baholash uslubiyoti.....	454
Axmedov Sayfullo Normatovich , t. f. n., mustaqil tadqiqotchi	
Oliy ta'lim muassasalarida ilmiy-tadqiqot faoliyatini boshqarishni takomillashtirish metodologiyasini ishlab chiqish.....	459
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li	

QISHLOQ XO'JALIGIDA SUG'ORISH TIZIMLARI BOSHQARUVINI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI

Mirjamilova Hulkar Nurali qizi
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti assistenti

Annotatsiya: Ushbu maqolada global iqlim o'zgarishi natijasida suv tanqisligining salbiy ta'sirini yumshatish maqsadida mamlakatimizda suv resurslarini oqilona boshqarish, ularning hisobi va hisobotini yuritish, shuningdek, kelgusida ham keng ko'lamli islohotlar amalga oshirish, suv xo'jaligi tizimini takomillashtirish yoritilgan, shuningdek, suvdan oqilona foydalanish, suv tanqisligi sharoitida iste'molchilarga suv taqsimoti, suvdan foydalanuvchilar o'rtasidagi munosabatlarni yaxshilashga qaratilgan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: global iqlim o'zgarishi, suv ta'minotining pastligi, suv resurslarini boshqarish, suv hisobi va hisoboti, ekologik muammolar, suv resurslariga bo'lgan talab, tomchilatib sug'orish, tomchilatib sug'orish texnologiyasi.

Abstract: In this article, in order to mitigate the negative impact of water scarcity as a result of global climate change, the management of water resources in our country, their accounting and reporting, as well as, the implementation of large-scale reforms in the future, the improvement of the water management system, as well as, the, rationalization of water use, distribution of water to consumers in conditions of water shortage, proposals and recommendations aimed at improving relations between water users have been developed.

Key words: global climate change, water scarcity, water management, water accounting and reporting, environmental issues, water demand, drip irrigation, drip irrigation technology.

Аннотация: В данной статье в целях смягчения негативного воздействия дефицита воды в результате глобального изменения климата, управление водными ресурсами в нашей стране, их учет и отчетность, а также реализация масштабных реформ в будущем, по совершенствованию системы водного хозяйства, а также по рационализации водопользования, распределения воды потребителям в условиях водного дефицита, разработаны предложения и рекомендации, направленные на улучшение взаимоотношений между водопользователями.

Ключевые слова: глобальное изменение климата, дефицит воды, управление водными ресурсами, учет и отчетность по воде, экологические проблемы, спрос на воду, капельное орошение, технология капельного орошения.

KIRISH

Suv tanqisligi bugungi kunga kelib butun yer yuzida ro'y berayotgan ekologik muammolardan biri va dolzarbligi jihatidan ahamiyatli sanaladi. Suv inson salomatligi, uning munosib hayot kechirishi va oziq-ovqat ishlab chiqarishning birlamchi manbalaridan biridir. Suv iqtisodiy hamda ijtimoiy taraqqiyotning asosiy elementi ekanligini hisobga olsak, suvga tabiiy va noyob resurs sifatida qarash kerak. Hech qaysi resurs bu borada suv bilan taqqoslanishga qodir emas. Suvni tabiiy holatda saqlash juda qiyin, u so'rilib, bug'lanishga intiladi. So'nggi o'n yillikda suv mavzusi yuzasidan olib borilgan tadqiqotlar soni biroz oshdi, buni, o'z navbatida, suv tanqisligi bilan bog'liq vaziyatning yanada yaxlit tasavvurini shakllantirishga yordam beradigan yangi kontseptsionalarni ishlab chiqish uchun sabab, deb hisoblash mumkin.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

O'rganilayotgan mavzu doirasida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020–2030-yillarga mo'ljallangan strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF–5858 Farmoni ^[1], "O'zbekiston Respublikasi suv xo'jaligini rivojlantirishning 2020–2030-yillarga mo'ljallangan konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF–6024 Farmoni ^[2] asosida malakatimiz qishloq xo'jaligida suv resurslaridan samarali foydalanish bo'yicha 10 yillik chora-tadbirlar ishlab chiqilgan. N. J. Mamanazarova maqolasidan ^[3] Qishloq xo'jaligi vazirligining Qashqadaryo viloyati uchun qishloq xo'jaligi va oziq ovqat sohasini rivojlantirishni tizimli tashkil etish bo'yicha prognoz ko'rsatkichlari ma'lumotlari ^[4], S. Safoyevna ^[5], Z. S. Shoxo'jayeva va H. N. Mirjamilovalarning ^[6] maqolalaridan esa suv xo'jaligini rivojlantirish, suv resurslaridan samarali foydalanish, suv tejkor texnologiyalardan foydalanish, Qashqadaryo viloyatida joriy yilda tatbiq etish rejalashtirilgan suv tejovchi texnologiyalar, iqlim o'zgarishining O'zbekistonga olib keladigan suv tanqisligi, mamlakatimizdan oqib o'tadigan transchegaraviy daryolar sathining qisqarishi va uning mamlakatimiz qishloq xo'jaligiga salbiy ta'siri kabilar o'rganildi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Muammoni o'rganishda kuzatish, qiyosiy tahlil kabi tadqiqot usullaridan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Global iqlim o'zgarishi natijasida so'nggi yarim asr ichida qo'shni respublikalarda muzliklar 30 foizga qisqarishi kuzatildi. Haroratning 20°C ko'tarilishi bilan muzliklar hajmi 50% ga, 40°C isishi esa 78% ga qisqarishi taxmin qilinmoqda. Respublikamizning yagona davlat suv fondi sirasiga Respublika hududidagi daryolar, ko'llar, suv omborlari, boshqa yer usti havzalari, kanal va hovuz, yer osti suvlari va muzliklar taalluqlidir. Mamlakatimizga chegaradosh davlatlar: Qirg'iziston va Tojikiston davlatlaridan transchegaraviy Sirdaryo va Amudaryo daryolari suvlari mamlakatimiz hududidan oqib o'tadi. Bu esa, o'z navbatida, ushbu suv manbalaridan foydalanishni davlatlararo bitim-shartnomalarda belgilanishini taqozo etadi. Shu bilan birgalikda aholi sonining o'sishi, yer, suv va energiya resurslariga bo'lgan talabning ortishi, shuningdek, iqlimning keskin o'zgarishi oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashga ta'sir etuvchi asosiy omillar sirasiga kiradi¹. Hisob-kitoblarga nazar tashlaydigan bo'lsak, 2050-yilga borib Sirdaryo havzasida suv resurslari 5 foizga, Amudaryo havzasida esa 15 foizga qisqarishi kutilmoqda.

O'zbekistonda 2015-yilgacha umumiy suv tanqisligi 3 milliard kub metrdan ortiq bo'lgan bo'lsa, 2030-yilga borib 7 milliard kub metr, 2050-yilga kelib esa 15 milliard kub metrga yetishi mumkin. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, iqlim o'zgarishi O'zbekistonda suv tanqisligini yanada kuchaytiradi, qurg'oqchilikning davomiyligi va chastotasini, masalan, 2000, 2008, 2011, 2014 va 2018-yillarda ko'paytiradi va iqtisodiyotning suv resurslariga bo'lgan ehtiyojlarini qondirishda jiddiy qiyinchiliklar tug'dirishi mumkin. Viloyatimizda keyingi 10 yilda suv tanqisligi holatining yil sayin yomonlashishi natijasida suv miqdori 12 foizdan 15 foizga kamaygan.

Respublikada sug'oriladigan yer maydoni 4,3 mln. gektarni tashkil etib, jami suv resurslarining o'rtacha 90–91 foizi qishloq xo'jaligida foydalaniladi². O'zbekiston uchun suv resurslari nafaqat aholi, sanoat va sug'orma dehqonchilik hayotini ta'minlovchi manba, balki butun mintaqani ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish va ekologik muvozanatni saqlashning muhim omili hisoblanadi. Sir emaski, bugungi kunda qishloq xo'jaligida sug'orishda sizib chiqish, bug'lanish va ortiqcha suv sarfi natijasida katta miqdorda suv yo'qotilmoqda. Ba'zi hollarda bu ko'rsatkich 65–70 foizni tashkil qiladi. Shundan kelib chiqib, sug'orishda suvdan foydalanish koeffitsiyentini 90–95 foizga yetkazish bugungi kunning eng dolzarb masalalaridan biridir³.

Paxta va g'alla yetishtirish uchun elektr energiyasi va suv sarfi ham qimmat. Xususan, yiliga 2,5 million gektar maydonni sug'orish uchun 5 mingdan ortiq nasoslardan foydalanilib, 8 milliard kilovatt-soat energiya hamda 2,4 trillion so'm byudjet mablag'lari sarflanmoqda. Nasoslar yordamida har gektar yerni suv bilan ta'minlash uchun byudjetdan o'rtacha 800 ming so'm mablag' sarflanmoqda. Haddan tashqari sug'orish natijasida dalalarga taxminan 5–6 milliard kub metr yoki 20 foiz suv yo'qotilmoqda. Qolaversa, qishloq xo'jaligida tomchilatib sug'orish texnologiyasini qo'llashni kengaytirish bugungi kunda talab darajasida. Bu, o'z navbatida, an'anaviy sug'orishga nisbatan bir necha barobar ko'proq suv tejash imkonini beradi. Ushbu texnologiyadan foydalanganda tuproqning yuvilishi va qayta sho'rlanishi keskin kamayadi. Shuningdek, tabiiy chuqurliklarda

1 O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020–2030-yillarga mo'ljallangan strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF–5858 Farmon.

2 "O'zbekiston Respublikasi suv xo'jaligini rivojlantirishning 2020–2030-yillarga mo'ljallangan konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF–6024 Farmon.

3 N. J. Mamanazarova. "Ways to improve the management of water systems in the conditions of digitalization of agriculture" Central European Management Journal 2022.

to'plangan katta hajmdagi sho'r suvlarni tozalash va ulardan qishloq xo'jaligida foydalanishni taqozo etadi. Bu katta yer maydonlarini o'zlashtirish imkoniyatlarini kengaytirib, yerlarning meliorativ holatini yaxshilash, eng muhimi, oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Mamlakatimizning janubiy hududlaridan bo'lmish Qashqadaryo viloyatida ham suv resurslaridan samarali foydalanish, suvni tejash borasida salmoqli ishlar amalga oshirilmoqda. Suv tejamkor texnologiyalarni joriy qilish tamoyillariga tayanadigan bo'lsak, bunday texnologiyalar avvalambor, nasos stansiyalari va sug'orish quduqlariga bog'langan maydonlarga, suv ta'minoti og'ir bo'lgan hududlarga hamda lalmi va yaylov yerlarga birinchi navbatda joriy etiladi.

Quyidagi jadvalda Qashqadaryo viloyati suv tejovchi texnologiyalarni tatbiq qilish bo'yicha joriy yil uchun prognoz ko'rsatkichlar tumanlar kesimida tahlil qilingan. Unga ko'ra, suv tejovchi texnologiyalarni joriy etishning eng yuqori ko'rsatkichi Nishon tumaniga (5666 ga) hamda eng past ko'rsatkichi Kitob tumaniga (1030 ga) to'g'ri kelib, jami viloyat bo'yicha bu ko'rsatkich 38586 ga yetishi kutilmoqda. Shundan 22520 ga maydon tomchilatib sug'orish texnologiyasi bilan, qolgan 2166 ga va 1500 ga maydonlar mos ravishda yomg'irlatib sug'orish hamda diskret tizimida sug'orish texnologiyasi asosida amalga oshiriladi. Suv tejovchi texnologiyalardan tomchilatib sug'orish usuli bugungi kunda yuqori samaradorligi bilan boshqa sug'orish usullaridan farq qiladi.

1-jadval: 2023-yilda Qashqadaryo viloyatida suvni tejaydigan texnologiyalarni joriy qilish bo'yicha prognoz ko'rsatkichlar⁴

Tumanlar nomi	Umumiy reja, ga	Shu jumladan		
		tomchilatib sug'orish, ga	yomg'irlatib sug'orish, ga	diskret tizimida paxtada, ga
G'uzor	1 448	635	113	
Qarshi	3 467	2 098	169	
Koson	4 388	2 960	328	
Qamashi	3 003	1 646	157	
Kitob	1 030	950	80	
Mirishkor	4 166	2 684	382	
Muborak	1 951	1 239	112	
Nishon	5 666	2 543	223	900
Kasbi	5 523	2 751	172	600
Chiroqchi	2 172	1 514	58	
Ko'kdala	1 818	1 141	77	
Shahrisabz	1 486	732	154	
Yakkabog'	2 468	1 627	141	
JAMI:	38 586	22 520	2 166	1 500

Umuman olganda, so'nggi besh yilda respublikamizda 891,4 ming gektar maydonda suvni tejaydigan sug'orish texnologiyalari joriy etildi. Shu bilan birga, birgina 2021-yilning o'zida lazer uskunalar bilan jihozlangan rejalashtiruvchilar 186,8 ming gektar yerni tekislashdi. Klasterlar tomonidan 3 ming gektardan ortiq ekin maydonlari lazer yordamida tekislanib, suv sarfini 20–25 foizga, o'g'itlarni esa 15 foizga tejab, hosildorlikni kamida 10 foizga oshirish imkonini berdi⁵.

Shuningdek, 2019-yildan boshlab suvni tejovchi texnologiyalarni joriy etish va uni boshqarishni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning yangi tizimi – subsidiyalar ajratish mexanizmi fermer va klaster tashkilotlari uchun katta rag'bat bo'lmoqda. Suv yo'qotilishiga sabab bo'layotgan yana bir muammo shundaki, bugungi kunda 3000 dan ortiq suv o'lchash moslamalarining atigi 2 foizi, 400 ta yirik suv omborining 2,5 foizi avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimiga ega. Buning uchun joriy yilda viloyatda lazer uskunalar yordamida 9800 gektar maydonni tekislash rejalashtirilgan.

⁴ Qishloq xo'jaligi vazirligining Qashqadaryo viloyati uchun qishloq xo'jaligi va oziq ovqat sohasini rivojlantirishni tizimli tashkil etish bo'yicha prognoz ko'rsatkichlari.

⁵ Z. S. Shoxo'jayeva. "Qishloq xo'jaligida suvni tejovchi innovatsion texnologiyalardan foydalanishning asosiy yo'nalishlari". Volume 4. Sam TSAU Conference 2023.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, so'nggi yillarda mamlakatimizda suv resurslarini boshqarish, ularni hisobga olish va hisobotini yuritish, shuningdek, suv xo'jaligi tizimini yanada takomillashtirish, suvdan oqilona va oqilona foydalanish borasida global iqlim o'zgarishi natijasida suv tanqisligining salbiy oqibatlarini yumshatish uchun keng ko'lamli islohotlar amalga oshirildi. Biroq quyi oqimdagi suv resurslarini boshqarish, suv tanqisligida suvni foydalanuvchilarga taqsimlash, suv hisobi va hisobotini yuritish, suvdan foydalanish samaradorligi pastligicha qolmoqda.

Shu nuqtayi nazardan kelib chiqib, suv resurslarini samarali boshqarish, ularning hisobi va hisobotini yuritish, suvdan foydalanuvchilar o'rtasidagi munosabatlarni yaxshilash bo'yicha quyidagilarni taklif qilmoqchimiz:

Quyi darajadagi suv resurslarini boshqarishning ustuvor yo'nalishlari sifatida:

- a) qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilari va aholini suv resurslari bilan ishonchli ta'minlash;
- b) irrigatsiya tizimlari va irrigatsiya tarmoqlarini, shuningdek ulardagi gidrotexnika inshootlarini doimiy texnik holatda saqlash;
- d) yirik qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqaruvchilarni suv resurslarini boshqarishga jalb qilish va ularni o'z hududida taqsimlash;
- e) suv ta'minoti bo'yicha davlat funksiyalarini xususiy sektorga o'tkazishda davlat-xususiy sheriklik tamo-yillarini keng joriy etish;
- f) inson omiliga minimal bog'liq bo'lgan avtomatlashtirilgan tizimlar orqali suv hisobi va hisobotini boshqarishni yo'lga qo'yish.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 23.10.2019-yildagi "O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020–2030-yillarga mo'ljallangan strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF–5858 Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 10.07.2020-yildagi "O'zbekiston Respublikasi suv xo'jaligini rivojlantirishning 2020–2030-yillarga mo'ljallangan konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF–6024 Farmoni.
3. N. J. Mamanazarova. "Ways to improve the management of water systems in the conditions of digitalization of agriculture" Central European Management Journal, 2022.
4. Qishloq xo'jaligi vazirligining Qashqadaryo viloyati uchun qishloq xo'jaligi va oziq ovqat sohasini rivojlantirishni tizimli tashkil etish bo'yicha prognoz ko'rsatkichlari.
5. Z. S. Shoxo'jayeva "Qishloq xo'jaligida suvni tejovchi innovatsion texnologiyalardan foydalanishning asosiy yo'nalishlari". Volume 4 Sam TSAU Conference, 2023.
6. S. Safojevna, M. Utirovna. Efficiency of formation and use of water resources in irrigated agriculture of the Republic of Uzbekistan. Am J Interdiscip Innov Res. 2020. №7. 99–113.
7. Z. S. Shokhujayeva, H. N. Mirjamilova. Innovative processes in the water sector and factors influencing their development. Asian Journal of Research in Business Economics and Management. №5, 2022.
8. Shoxo'jayeva Zebo Safojevna, Mamanazarova Nasiba Jurayevna. Economic efficiency of modernization and development of water facilities in agriculture. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal №8, 2020. Page 195–201.

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 9

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.